

УДК 82.311.2:82.311.4“18”(Д.Остін)
DOI 10.31494/2412-933X-2019-1-9-139-144

JANE AUSTEN, CAPTAINS AND THE SEA: MARITIME IMAGERY IN ENGLISH WRITER'S NOVELS

ДЖЕЙН ОСТІН, КАПІТАНИ І МОРЕ: МАРИНІСТИЧНІ ОБРАЗИ В РОМАНАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ПИСЬМЕННИЦІ

SOFIYA FILONENKO,
Doctor of Philological Sciences,
Professor

<https://orcid.org/0000-0003-1023-468X>

sofil23@ukr.net

*Berdiansk State Pedagogical
University*
✉ 4 Schmidta Srt.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100

СОФІЯ ФІЛОНЕНКО,
доктор філологічних наук,
професор

*Бердянський державний
педагогічний університет*
✉ вул. Шмідта, 4
м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100

*Original manuscript received: August 27, 2019
Revised manuscript accepted: September 12, 2019*

ABSTRACT

Maritime imagery holds a significant place in the literary work of the classical English novelist Jane Austen. This is caused both by the circumstances of her life and by literary strategies and genre experiments. Images of the sea and seaside towns most often appear in later Austin novels: "Persuasion", "Mansfield-Park", and the unfinished "Sanditon". The novel "Persuasion" novel is the most "nautical" of all the works of the author. It addresses the theme of a maritime career as a social lift, enabling heroes to have personal happiness. This is evident in the storyline of Captain Frederick Wentworth and his beloved Anne Elliott. The Lyme Seashore is a place for change for heroes, restoring their relations after eight years of separation. The sea also symbolizes uncertainty, danger. The "Sanditon" is the "first seaside novel," according to researcher Katheryn Sutherland. It depicts a fashionable seaside resort where a colorful society gathers. The main character of novel, Charlotte Haywood, follows a gallery of comic and eccentric types, in violation of common sense. "Sanditon" was written before the death of the writer, so the work remains incomplete, there is only a fragment of the novel. Many writers have tried to continue the story lines of the novel, unfolding a love story between Charlotte and Mr. Sidney Parker. The latest attempt to continue the plot is the television mini-series "Sanditon" by screenwriter Andrew Davis, shown on the British TV channel ITV in August-October 2019. The series is criticized for over-updating the subject matter, including motives for sexuality and racial intolerance, as well as the lack of a happy ending that is atypical for Jane Austen's novels. The image of a seaside resort in the novel is a setting for the unfolding of both a romance and a "comedy of manners."

Key words: *maritime imagery, Jane Austen, "seaside novel", captains, romance.*

Загальновідомо, що видатна британська романістка Джейн Остін народилася в Стівентоні, у графстві Гемпшир, у 30 милях від морського узбережжя. Упродовж життя вона мешкала в Баті, Чотені, Вінчестері, що розташовані не біля моря. Невідомо точно, коли вона вперше побачила морські хвилі – імовірно, це сталося у віці 7 років, коли Джейн і Кассандру відправили в школу для дівчат у портовому місті Саутгемптоні (Birchall, 2016). Уже дорослою час від часу письменниця відвідувала морські курорти, наприклад, Саутгемптон, Сідмут, Бармут, Тенбі, Доліш, Тінмут та Лайм-Ріджіс, що підтверджує її листування. Як слушно зауважила Діана Бірчолл, на малюнку 1804 року, зробленому Кассандрою Остін (його вважають одним із двох автентичних портретів письменниці), Джейн Остін сидить на березі спиною до глядача і, ймовірно, дивиться на море, насолоджуючись бризом (Birchall, 2016).

З морем авторку пов'язувала сімейна історія: брати, старший Френсіс та молодший Чарльз, служили на флоті, стали адміралами, брали участь у морських баталіях із Францією та Америкою і в листах до родини постійно розповідали про побут моряків. Як згодом напише племінниця Джейн Остін, “серед кораблів і моряків вона почувалася як удома” (“with ships and sailors she felt herself at home”); Джейн могла відвідувати братів у Портсмуті, де вони вчилися в Королівській морській академії, і могла спостерігати спуск корабля на воду, який вона опише в романі “Менсфілд-парк” (Birchall, 2016). За родинними переказами і чутками, які документально не підтверджені, Джейн Остін пережила любовну пригоду на морському курорті Сідмуті у 1801 році: за одною версією, це був юнак, за іншою – молодий священник, який помер невдовзі після знайомства.

Ці факти пояснюють джерела мариністичної тематики у творах Джейн Остін, де значне місце посідає зображення побуту приморських містечок, зустрічаються образи капітанів і членів їхніх родин. Особливо багато мариністичних мотивів у її найпізніших романах “Доводи розсудку”, “Менсфілд-парк” та незавершеному творі “Сендітон”, але і в інших: “Гордості та Упередженні”, “Еммі” епізодично згадуються курортні містечка Рамсгейт, Саутенд, Кромер, Брайтон, Веймут – як місця відпочинку, любовних пригод і небезпеки.

У романі “Доводи розсудку” (“Persuasion”, 1817) серед персонажів – три капітани: Вентворт, Гарвіл, Бенвік, а також один адмірал – Крофт та моряк Дік Мазгроув. Недаремно критики трактують роман як найбільш “nautical” (морський, морехідний, флотський) з-посеред інших (Birchall, 2016). Образи мореплавців розкриваються в сімейно-особистісній площині: переважно йдеться про залицяння та одруження, специфіку родинних стосунків на флоті. Романістка наголошує, що кар’єра мореплавця – чудовий “соціальний ліфт” і спосіб заробити значні статки, особливо під час війни, коли капітани можуть відзначитися в битвах як герої, отримати підвищення й нагороди (зокрема, отримавши так звані “призові гроші” за захоплення ворога і ворожих кораблів у полон). Як зазначає Лаура Ворачек, на відміну від земельної аристократії, “джентльмен на флоті має *заслужити* свій статус; він відзначається на службі своїй країні” (Vorachek, 1997: 36). Море постає як простір відкритих можливостей для героїв. Саме успішна морська служба уможливорює особисте щастя героїв роману:

так, капітан Фредерік Вентворт зміг одружитися з коханою Енн Елліот лише після того, як здобув високий статус на флоті, у той час як на початку кар'єри, у 23 роки, рідні дівчини вважали його непевною партією і змусили Енн скасувати заручини. Однак фортуна не завжди лагідна до моряків: так, капітан Бенвік, на відміну від Вентворта, не досяг особистого щастя і втратив наречену, поки робив кар'єру на флоті.

Джейн Остін висловлює загалом схвальні думки про мореплавців, навіть ідеалізує їх: вони віддані, надійні, витривалі і тому є добрими партнерами в подружньому житті. Прикладом цього є гармонійна пара адмірала Крофта та його дружини Софі, які орендують маєток Кіллінг: авторка не приховує замилювання немолодим подружжям, яке пройшло численні випробування на морі. Лаура Ворачек слушно помітила, що в “Доводах розсудку” Джейн Остін по-новому розкриває поняття “Дому”: це не стільки конкретне місце, скільки родинний затишок і тепло, любов і прив'язаність подружжя одне до одного (Vorachek, 1997: 38). Тому Дім може бути і на суходолі, і на морі – на кораблі. Зрештою, казаливий фінал роману – це прилучення Енн Елліот до шановної спільноти капітанських дружин: “Вона пишалася тим, що стала дружиною моряка, і невсплущими тривогами платила законну данину за те, що прилучилася до племені, домашні чесноти якого роблять йому не менше честі, ніж служба вітчизні” (Остен, 2009: 318).

Морське узбереження в “Доводах розсудку” показано як місце, що призводить до змін у житті і перетворення героїв. Так, Енн Елліот оживає після восьми порожніх років свого життя, ніби стає молодшою і відкритою до відновлення стосунків із капітаном Вентвортом. Саме в Лаймі, на узбережжі, вона доводить, що гідна кохання цього чоловіка, допомагаючи у кризовій ситуації із травмою Луїзи Мазгроув під час падіння з дамби: дівчина грайливо стрибнула на руки капітана Вентворта і розбила голову. Маленьке товариство шоковане і розгублене, і лише Енн у цей момент бере керівництво на себе, надає допомогу Луїзі, посилає за хірургом. Вона проявляє сильний характер, зібраність, холоднокровність – ті якості, які викликають захоплення Фредеріка. Отже, море у Джейн Остін може бути не тільки простором перемін, але і простором небезпеки і ризикованої пригоди, метафорою “нестабільності і непевності” (Vorachek, 1997: 38).

Незавершений роман “Сендітон” (“Sanditon”, перша назва – “Брати”) овіяний смутком: Джейн Остін писала його незадовго до смерті – з 27 січня до 18 березня 1817 року. Залишилося 80 аркушів, розбитих на 12 глав – близько 24 тисячі слів (Axelrad, 2010: 35). Роман було опубліковано лише у 1925 році, кілька авторів зробили спроби дописати твір, серед них – Анна Лефрой, племінниця Остін, Мері Доббс, Енн Теском, Джульєтта Шапіро, Анна Толедо, Джулія Баррет, Дональд Мішем, Реджинальд Хілл. Із 25 серпня по 13 жовтня 2019 року на британському телеканалі ITV демонструвався міні-серіал “Сендітон” за сценарієм Ендрю Девіса, де лише перша із восьми серій є адаптацією фрагменту роману Джейн Остін, а решта становить вільний розвиток ледь накреслених нею сюжетних ліній.

Дія в романі відбувається в приморському містечку Сендітон, яке бореться за статус модного курорту, конкуруючи з популярними

Брайтоном, Істборном і Вортінгом. Саме Вортінг вважається прообразом Сендітона, це приморське містечко Джейн Остін відвідала у 1805 році. Також, за словами Люсі Ворслі, відомо, що вона і сестра Кассандра були знайомі з Едвардом Оглом, палким промоутером курорту – “sweet Mr Ogle”, як називала його Джейн, імовірно, став прототипом містера Томаса Паркера в “Сендітоні” (Worsley, 2017: 309).

Значну роль образу морського курорту відзначив у романі письменник Едвард Морган Форстер: “half topography, half romance” (“наполовину топографія, наполовину любовна історія” (Sutherland, 2019)), він же акцентував особливу *атмосферність* “Сендітона”, де сходяться море і суходіл. Дослідниця Кетрін Сазерленд називає твір першим “романом морського узбережжя” (seaside novel) (Sutherland, 2019). На думку вченої, це не окремий жанр або формула і тим більше не роман для читання на пляжі – це роман, у якому морське узбережжя стає місцем перемін і несподіванок, де герої переживають трансформацію (Sutherland, 2019). У цей ряд Сазерленд ставить “Пробудження” Кейт Шопін (1899), “На маяк” Вірджинії Вулф (1927), “Змій з Ессексу” Сарри Перрі (2016).

Купання в солоній воді і навіть її пиття з лікувальною метою (суміші води з молоком) стали модними серед заможних британців наприкінці XVIII століття, і на південному узбережжі Англії зростає кількість фешенебельних курортів, які бурхливо розвивалися навіть під час Наполеонівських воєн, коли англіїці очікували вторгнення з моря. Джейн Остін і сама віддавала належне морському відпочинку: у листах з Лайму у 1804 році вона писала, як насолоджується купанням і вірить у зцілення в морі (Sutherland, 2019). Варто зазначити принагідно, що практики занурення в море і плавання для жінок тоді не були такими ж простими, як тепер: купальні костюми нагадували закриті сукні і чепчики, а завозили жінок у море на спеціальних “купальних машинах”. Ця складна процедура викликала хвилювання і побоювання в купальниць.

Саме містечко Сендітон та різнорідне товариство, яке там збирається в сезон відпочинку, показані з погляду 22-річної Шарлотти Гейвуд – дівчини з небагатої родини, яку запрошують у гості в сім'ю Паркерів. Зі зміною місця дії авторка міняє і систему персонажів, стверджує Кетрін Сазерленд. Якщо в її раніших творах спокій патріархального провінційного містечка порушує приїзд гостей зі столиці (“Гордість та Упередження”, “Емма”, “Розум і чуття”), то в “Сендітоні”, навпаки, провінційна Шарлотта з Сассекса потрапляє в модне світське товариство, щоб змінити свою долю; героїня наділена здоровим глуздом, спостережливістю і нагадує критикам міс Марпл в Агати Крісті: Шарлотта підмічає найменші неподобства і відхилення в поведінці (Sutherland, 2019). Саме її очима ми бачимо “звичаєву комедію” (“comedy of manners”), традиційну в романах Джейн Остін галерею комічних та ексцентричних типів: прожектерів, ловеласів, іпохондриків, старих примхливих леді.

Фрагмент роману містить дію, яка тільки наближається до зав'язки, читач поки не бачить ні героїні, ні героя, ні любовної історії, тому передбачити подальший розвиток сюжету практично неможливо (дослідники схилиються до думки, що це мав бути великий за обсягом твір на кшталт “Менсфілд-парку” чи “Емми”). Утім, початкові глави цікаві точними спостереженнями за життям морського курорту та комічними типажми героїв, яких зустрічає

Шарлотта: містера Паркера, леді Денем, сера Едварда Денема, сімейства іпохондриків – сестер і брата містера Паркера.

Том Паркер є палким аматором морських купань, він вірить у цілющу силу моря як панацеї і займається рекламою Сендітона, саме він як ентузіаст виголошує дифірамп морю: “Ніхто не може бути цілком здоровим, запевняв він, навіть якщо таким здається, ніхто не може постійно перебувати при доброму здоров’ї, не проводячи на морі щонайменше шість тижнів на рік. Сполучення морського повітря і морських купань – засіб майже безвідмовний, корисний за будь-якої хвороби – шлунку, легенів чи крові... На морі не застуджуються, не страждають на відсутність апетиту, слабкість чи пригнічення. Море лікує, заспокоює, надає сил і бадьорості. Якщо не допоможе морське повітря, то зцілять морські купання, а якщо купання протипоказані, то вилікує морське повітря, що призначене для цього самою природою” (переклад мій. – С.Ф.) (Austen, 1996: 15).

Звісно, цей монолог має дещо комічний відтінок, зважаючи на прожектерство містера Паркера, його надмірну емоційність і схильність висловлюватися патетично, а також на його матеріальний інтерес (землевласник робить інвестицій в зведення будиночків для відпочивальників). Однак відомо, що і сама Джейн Остін цінувала можливість провести літній відпочинок на узбережжі та любила морські купання. Тому згадки про море в її романах переважно словнені теплоти й замилування.

Новітній серіал “Сендітон” 2019 року є свідченням постійної уваги кінематографістів до романів Джейн Остін. Неодноразово адаптовані для кіно й телебачення її шість завершених романів, однак і незавершені тексти, як-от “Леді Сьюзан”, також викликають інтерес продюсерів (екранізований режисером Вітом Стілменом під назвою “Любов і Дружба”, 2016). Відомі більш ранні спроби перенести “Сендітон” на екран у жанрах телевізійної п’єси, документальної стрічки та відеоблогів “Ласкаво просимо до Сендітона”. Однак серіал Ендрю Девіса є найбільш повною спробою створити цілісну історію в жанрі “костюмованої драми” (“period drama”) за згаданим твором. Головні ролі в серіалі виконали Розі Вільмс (Шарлотта Гейвуд) та Тео Джеймс (Сідні Паркер). Перші критичні відгуки засвідчили великий інтерес до нової інтерпретації романістики Джейн Остін не тільки в Британії, але і в інших країнах. Однак прихильників творчості письменниці обурили модні мотиви сексуальності та мультикультурності в серіалі, а також “не-джейностівська” кінцівка: у “Сендітоні” відсутній традиційний для її романів хепі-енд. Такий експеримент засвідчив спроби модернізації моделі класичної любовної історії, актуалізації тематики і проблематики романів авторки відповідно до трендів ХХІ століття.

Отже, мариністичні мотиви і образи посідають значне місце у творчості Джейн Остін. Перебування героїв біля моря в її романах дає можливість авторці змалювати пригоди, романтику, родинні стосунки та окреслити галерею характерів британців епохи Регентства.

Література

1. Остен, Джейн. Доводи розсудку. – Харків: Фоліо, 2009. – 318 с.
2. Austen, Jane. Sanditon and Other Stories. – New York: Alfred A. Knopf; Everyman's Library, 1996. – 544 p.

3. Axelrad Arthur M. *Jane Austen's Sanditon: A Village by the Sea*. – AuthorHouse, 2010. – 496 p.
4. Birchall Diana. *Austen at the Seaside: What the Sea Meant to Jane*. – 2016. – URL: <https://austenvariations.com/what-the-sea-meant-to-jane/>
5. Sutherland, Kathryn. Did Jane Austen write the first seaside novel? *The Guardian*. 2019, 22 Jul. – URL: <https://www.theguardian.com/books/2019/jul/22/austen-at-seaside-new-resorts-novel>.
6. Vorachek Laura. Crossing Boundaries. Land and Sea in Jane Austen's *Persuasion*. *Journal of the Jane Austen Society of North America*. 1997. №19. P.36-40.
7. Worsley Lucy. *Jane Austen at Home*. – Hodder & Stoughton, 2017. – 400 p.

References

1. Austen, Jane (2009). *Persuasion*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
2. Austen, Jane (1996). *Sanditon and Other Stories*. New York: Alfred A.Knopf; Everyman's Library.
3. Axelrad, Arthur M. (2010). *Jane Austen's Sanditon: A Village by the Sea*. AuthorHouse.
4. Birchall, Diana. (2016). *Austen at the Seaside: What the Sea Meant to Jane*. Retrieved from <https://austenvariations.com/what-the-sea-meant-to-jane>.
5. Sutherland, Kathryn (2019). *Did Jane Austen write the first seaside novel?* *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2019/jul/22/austen-at-seaside-new-resorts-novel>.
6. Vorachek, Laura (1997). *Crossing Boundaries. Land and Sea in Jane Austen's Persuasion*. *Journal of the Jane Austen Society of North America*. №19.
7. Worsley, Lucy (2017). *Jane Austen at Home*. Hodder & Stoughton.

АНОТАЦІЯ

Мариністичні образи посідають значне місце у творчості англійської романістки Джейн Остін. Це зумовлюється як обставинами її життя, так і літературними стратегіями і жанровими пошуками. Образи моря і приморських містечок найчастіше з'являються у пізніх романах Остін: "Доводах розсудку", "Менсфілд-парку", незавершеному "Сендітоні". Роман "Доводи розсудку" є найбільш "флотським" з усіх творів авторки. У ньому тема морської кар'єри розглядається як соціальний ліфт, як дає змогу героям влаштувати особисте щастя. Це проявляється в сюжетній лінії капітана Фредеріка Вентворта та його коханої Енн Елліот. Морське узбережжя в Лаймі є простором змін для героїв, відновлення їхніх стосунків після восьми років розлуки. Море також символізує непевність, небезпеку. Роман "Сендітон" є "першим романом морського узбережжя", на думку дослідниці Кетрін Сазерленд. У ньому зображується модний морський курорт, де збирається строкате товариство. Головна героїня роману Шарлотта Хейлуд спостерігає за галереєю комічних та ексцентричних типів, за порушеннями правил здорового глузду. "Сендітон" було написано перед смертю письменниці, тому твір лишився незавершеним, існує лише фрагмент роману. Багато авторів спробували продовжити сюжетні лінії роману, розгорнувши любовну історію між Шарлоттою та містером Сідні Паркером. Найновіша спроба продовжити сюжет – телевізійний міні-серіал "Сендітон" сценариста Ендрю Девіса, продемонстрований на британському телеканалі ITV у серпні-жовтні 2019 року. Серіал критикують за надмірне осучаснення тематики, зокрема мотиви сексуальності та расової нетерпимості, а також за відсутність хелі-енду, що нетипово для романів Джейн Остін. Образ морського курорту в романі постає сетінгом для розгортання як любовної історії, так і "звичайної комедії".

Ключові слова: мариністичні образи, Джейн Остін, "роман морського узбережжя", капітани, любовна історія.